

ՀԱՅՐԸ՝ ՌԻՍՈՒՑՅԱՆ ՄԷՋ

Ոչ ոգեկոչու՞մ, ոչ թարթափ մը յնշա-տակներու ետեւէն։ Ատոնք ժամանակին ընդդէմ պայքար մը պիտի պատմէին, այն ժամանակին՝ որ իր երկայնքն ի վար պիտի ստուերոտէ ներկան, որքան ալ մորմոքիչ ըլլայ ասիկա։

Ատոր համար է որ պիտի չուզէինք ան-ցեալ մը նկատել մեզմէ բաժանումը մեր Հօր, մեր ուսուցչին, մեր ամենասիրելի Թորգոմ Պատրիարքին, ինչպէս չէինք խորհած ապագային ալ։ Հեռաւճի, հեռաւճի էր այդ ապագան մեր մտածումին մէջ, հեռաւճ-րութեամբ մը անծայր։ Մեզի նման, Թորգոմ Պատրիարք ալ չէր նայեր այդ հեռա-ւոր ապագային, այլ իր նայուածքին քաղ-ցրութիւնը կը սիրէր կեդրոնացնել իր առջև զծուռ տասներկու ուրարներու ուղղածիդ սողուածին, ուրարներու, որոնք քիչ ատե-նէն վեղարներու պիտի փոխակերպուէին, իր ձեռքովն իսկ պսակազարդուած։

Բայց մահը շատ գիտէ մեր բոլորէն։ Ու հարկ է հաշտուիլ անոր։

* * *

Սարկաւաղի մը համար, Թորգոմ Սըրբազան կը ներկայանար իրրեւ հայր և ու-սուցիչ, աւելի քան իրրեւ պատրիարք։ Ժա-ռանգաւորները (որպիսինքն էինք մենք — նորընծայ սարկաւաղներս — ասիկ հազիւ տարի մ'առաջ) առանց երբեք իր մէջ ան-տեսելու հայրը, իրեն կը նայէին առաւե-լապէս իրրեւ գերագոյն պետին դարաւոր հաստատութեան մը։ Իրեն հետ անձնական շփումի նուազ պատահականութիւնը, ժա-ռանգաւորներու տուած իր այցերուն պաշ-տօնականութիւնը, և այս կարգի պայման-ներ, ժառանգաւորին աչքէն կը քօշարկէին իր մէջի հայրը, պատրիարքի պատկառազ-րու շուքին ներքեւ։

Բաւական էր սակայն ուրարին ժապա-ւէնը ընդունիլ մեր ուսին, և ահա Թորգոմ Սըրբազան նորընծային կը թուէր ըլլալ հայր մը գերազանց, իտէալ հայրը, պատրիարքի հանգամանքին պաշտօնականութենէն ազա-տագործուած։

Հայրն էր ան, գերազանցապէս։ Գի-տէր տկարութիւնները իւրաքանչիւրին, և անակնկալ պահերու՝ քայլերանքի յոր-դում մը կը հեղուր մեր մէջ, անմահ ժը-պիտի մը շաղկապուած խօսքերով։ Իր շնչ-

առ, քաղցր և շէնշող, մոգական ուժը ու-նէր հայեցնելու սառ սրտերը, հրալը մը գետեղելու մշուշոտ հոգիներէն ներս։ Այդ-պիսի պահերու, իր բառերէն աւելի անոնց շնչոն էր որ կը խորանար մեր ականջնե-րուն մէջ, և վստահ եմ չգալագանցելուս, հաւաստելով թէ հոգեկան վայելք մըն էր մինչև անգամ յանդիմանուիլը իրմէ։

Հայրն էր ան, մեր հանգէպ իր հոգա-ծութեամբը։ Շատ անգամ վիճակուած էր մեզի զարմանալ, թէ ինչպէ՞ս ան, Սըրբա-զանը, առիթ կը ստեղծէր իր պաշտօնին պահանջած ծանրածանր զբաղումներուն ընդմէջէն, հետաքրքրուելու մեր առօրեայ կեանքի մանրամասնութիւններով։ Կանչել կուտար մեզ յաճախ (ամբան մանաւանդ) պատրիարքարան, մերթ առանձին, մերթ չորսս ի միասին, և, անշնչելի ժպտովը նստած իր աշխատութեան սեղանին առջև, այնքան գեղեցիկ իր ճակատը վեղարի քօ-ղէն պահ մը ազատած, կը նայէր մեզի, իր նայուածքին լայն բարիքովը պարուե-րով զմեզ, Մեր պատկերով, կէս դարու չափ կը վերանար ան անցեալին մէջ, հին օրերու իր պատանութիւնը վերապրելու կարծես։ Կը հարցնէր, կը հարցնէր անվերջ, մեր պտոյտներուն, մեր սնունդին, մեր բը-նակարանին, մեր զգեստին, մեր ծնողքին, անոնց հետ մեր թղթակցութեան, վերջա-պէս այն ամէն սովորական մանրամասնու-թեանց մասին, որոնցմով Հիտաւքըքրուե-լու և որոնց վրէժն նայելու իրաւունքը կըր-նար տալ իրեն իր գիրքին վեհութիւնը, Ու կ'ընէր հայրաբար թելադրութիւններ, մեր ֆիզիքական պայմաններու վերաբերմամբ մանաւանդ, զուգարկելով անոնց արմաշա-կան օրերու իր յուշերէն ոմանք։ Սրմաշը, չէր կրնար մոռնալ զայն . . . Իր եկեղե-ցականի կեանքին արշալոյսն էր բացուած ամենաշը, և ահա անիկա, նորէն, իր կեան-քի վերջալոյսի մթնշաղին ընդմէջէն, ա-ւելի կայտառ։ աւելի պայծառ կը պատկե-րանար իր մտքի աչքերուն։

Հայր և ուսուցիչ, ընդխառնուած էին Թորգոմ Սըրբազանի անձին մէջ։ Երկու ա-միսներ հազիւ սահած էին մեր սարկաւա-ղութեան աստիճանը ընդունելէն ի վեր, և ահա մօտ էին դպրոցական տարելըջանի բացման օրերը։ Երկիւղախառն հրճուանք մը կը զգայինք, խորհելով իր դասաւան-դութեանց հետեւելու մեր յառաջակալ ան-դրանի փորձառութեան մասին։ Առաջին իսկ առթիւ, և մինչև վերջ շարունակ (ա-

ւաղ որ վեց շաբաթ հազիւ) երջանիկ յուսախաբութիւնը կրեցինք իր մէջ չգտնելու ուսուցիչը չոր ու ցամաք, խիստ և չափազանց լուրջ, ինչ որ ասպարէզէն ուսուցչի մը դասական յատկանիշները կը թուան։ Դասասարկը իր շախտատանեան կիսպող միջնադրեան երբ կը մտնէր ներս, ան իր հետ կը բերէր կեանք, կատակ, կորով։ Դասական ընտել ջանքերը, ներկայի, բացակայի խնդիրները կը մոռցուէին պահ մը, կուտակներու այն յորդումին մէջ, որու ջերմութեամբ կը գեղուր դասասարկին արգէն իսկ տաք մթնոլորտը։ Ու երբ կ'անցնէր դասին, քանի մը վայրկեաններու սահմանը կը բաւէր որ ան մէկդի ձգէր դասագիրքը ու վերանար անկէ դէպի իր կեանքը, իր կիսերը բազմափորձ, լի՝ շօշափելի և ցըցուն ճշմարտութիւններով։ Աւ զանոնք կը պարպէր մեզի, տալու այն գերազոյն չըրճուանքով, որ իրեն նման անձնուէրներու միայն ինկած է զգալ։

Ու, իր խօսքին հմայքին ներքեւ, կ'անգիտանալիք յաճախ վայրկեաններու վազքը, իր շունչով օրհնեալ այդ դասասարկը, ուր ձանձրոյթն ու հողի ջամբքութիւնը չէին նստած երբեք, շատ բան ունէր մեր մէջ կերտելիք։

Վախ որ վեց շաբաթներ միայն . . .

Վերջին անգամն էր — չգիտակցուած վերջին մը — երբ գուրս կ'իջլէինք իր դասարանէն, վերի ութերուն հետ այս անգամ։ Կրտսերի հանգամանքս կը ստիպէր զիս ըստպանել մեծերու անցքին, զոնէն գուրս։ Ու այդ միջոցին, չեմ գիտիր թէ ինչու — նախազգացումով — երբ արդեօք — մասնաւոր ուշով կը դիտէի զինքը, որ յիցած իրմէ անբաժան գաւազանին (ոտքի արկածն էր պատասխանատուն), շալը ուսուցչի նեւտած, իր գէմքի ոսկի փայլումը կը հետեւէր խրաքանչիւրիս գուրս անցնելուն։ Անհուն էր այդ փայլումը, և ես գեւ կ'ուզէի ըմպել այդ անհունէն . . .

Իր շունչով օրհնեալ այդ դասասարկը . . .

Բայց աւա՞ղ որ վեց շաբաթներ միայն։

* * *

Յիշատակիդ սրբութեան առջև, Սըրբազան Հայր, ծուներ ենք դրած չորսս, քու վերջին ձեռնասուններդ մատաղ։ Մահուան կամքը արգիլեց մեզ քեզի գեւ և աշակերտելէն։ Բայց այդ օրհնեալ վեց շաբաթները, վստահ եղի՞ր, ո՞վ սրբազան հոգի,

ՎԵՐՅԻՇՈՒՄՆԵՐ

ՀՈԳԵԼՈՅՍ Տ. ԹՈՐԳՈՍ ՊԱՏՐԻԱՐԷԷՆ(*)

Բախտը չվճակեցաւ ինծի մօտէն ճանչնալու Հորդոյս Տ. Թորգոս Պատրիարքը։ Առաջին անգամ իրեն հանդիպեցայ այն թէյասեղանին որ իրեն ի պատու տրուեալեցաւ Փարիզի մէջ, երբ, Եգիպտոսի Առաջնորդ, Ֆրանսա եկած էր իր առողջութիւնը դարմանելու։ Ինքն էր որ ինձ յիշեցուց սակայն թէ մեր անուշագոյն ծառայութիւնը շատ կանուխէն սկսած էր, գրեթէ կէս դար առաջ, Կ'երևայ որ Արմաշի վանքը կատարած մէկ ճամբարդութեան առթիւ մեր Հայրենիքին մէջ հրատարակած յօդուածներէս մէկուն խորքը, նկարագրի էի արեղայ մը որուն մեծահաւատ ջերմեւանդութիւնը և աղօթմամտոյց երկրպագութիւնը Աստուածածնի պատկերին առջեւ, ուշադրութիւնս գրաւէր էին խորապէս։ Թէյասեղանէն յետոյ, Սրբազանը անդրադարձաւ այս գրուածքին զոր մոռցր էի անշուշտ, և յայտնեց թէ ինք և իր ընկերները, վայրը և Ժամը ճշդելով, գտնի էին որ նկարագրուած պատանի արեղան ինքն էր։

Իբր գրչի եղբայրներ, իբր լիճեր նոյն հրայրքին, շուտով մտերմացանք իր Փաւրիգ բնակութեան կարճ տեւողութեան միջոցին։ Իրեն համար ալ արտայայտութեան ձեւը, ոճը, պաշտամունք մըն էր, և բուն բառին կամ որակականին կիրարկումը՝ մշտանդութեան մշտական առարկայ մը։ Երբ իրեն յիշեցուցի թէ թէյասեղանին ատեն իր արտասանած ճառին մէջ ի՞նչ քան ըմբռններ էի իր գործածած անաբնական

բառեցին մեր մէջ դնելու հիմը այն չէնք, զոր կը ձգտէի կառուցանել։

Ու այժմ, կ'ուխտենք, յիշատակիդ առջև, բարձրացնել այդ կառոյցը, ընդհատուած այս աշակերտութիւնը փոխակերպելով յաւերժական աշակերտութեան մը՝ քեզ մով մարմնացած մեր խաչալին։

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՍՐԻ. ԱՇԾԱՆ

(*) Այս եւ յաջորդ յօդուածները մեր մեղի ու ճանաչողական կարելի չեղաւ դնել իրենց կարգին։